

дыялектнай мове. Сучасныя прозвішчы жыхароў Віцебшчыны ілюструюць вынікі дзеяння гэтых правілаў.

Для прозвішчаў, утвораных ад уласных асабовых імён і іх форм, характэрна перавага адзінак, што супадаюць з вытворнымі імёнамі першага дэрывацыйнага рада. Значна менш антрапанімаў, якія суадносяцца з поўнай гутарковай або з усечанай формай імён, а таксама з вытворнымі імёнамі другога і трэцяга дэрывацыйнага радоў.

Ад’ектыўныя прозвішчы намнога часцей (амаль у два з паловай разы) супадаюць з вытворнымі, чым з невытворнымі прыметнікамі.

Сказанае вышэй дае падставы сцвярджаць, што першасныя прозвішчы займаюць значнае месца ў антрапанімнай прасторы Віцебшчыны і з’яўляюцца разнастайнымі ў структурным і семантычным планах.

Літаратура

1. Бірыла, М.В. Беларускія антрапанімічныя назвы ў іх адносінах да антрапанімічных назваў іншых славянскіх моў (рускай, украінскай, польскай) / М.В. Бірыла. – Мінск: Выд-ва Акадэміі навук БССР, 1963. – 58 с.
2. Бірыла, М.В. Беларуская антрапанімія: Структура ўласных мужчынскіх імён / М.В. Бірыла. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982. – 320 с.
3. Бучко, Г. Найпошаренішы структурныя моделі прізвищ Бойківщини / Г. Бучко // *Badania dialektów i opomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*. – Białystok, 1995. – С. 327–336.
4. Мезенка, Г. Віцебскія прозвішчныя тыпы XVII–XIX стст. у славянскім кантэксце / Г. Мезенка // Беларуская мова: шляхі развіцця, кантакты, перспектывы: матэрыялы III Міжнар. кангрэса беларусістаў, Мінск, 21–25 мая, 4–7 снеж. 2001 г. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2001. – С. 73–84.
5. Никонов, В.А. Типология славянской антропонимии / В.А. Никонов // *История, культура, этнография и фольклор славянских народов: материалы IX Международного съезда славистов*. – М., 1983. – С. 257–270.
6. Редько, Ю.К. Сучасні україньскі прізвища / Ю.К. Редько. – Київ: Наук. думка, 1966. – 215 с.
7. Суперанская, А.В. “Нестандартные” русские фамилии / А.В. Суперанская, А.В. Сусллова // *Ономастика и норма*. – М.: Наука, 1976. – С. 59–71.
8. Сцяцко, П.У. Беларускае народнае словаўтварэнне. Афіксальныя назоўнікі / П.У. Сцяцко. – Мінск: Навука і тэхніка, 1977. – 320 с.
9. Сцяцко, П.У. Народная словатворчасць / П.У. Сцяцко // *Беларуская мова і літаратура ў школе*, 1989. – №2. – С. 22–24.

Н.Р. Тачыла

Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І.П. Шамякіна
e-mail: natakazak1980@mail.ru

УДК 811.161.1’373

Анамастычная прастора Жыткаўшчыны (на матэрыяле гістарычна-дакументальнай кнігі-хронікі “Памяць”)

Ключавыя словы: *анамастычныя адзінкі, антрапонім, этнонім, мікратапонім, прэсонім, гелонім, функцыянаванне, адэтнонімічныя ўтварэнні.*

У артыкуле разглядаюцца анамастычныя адзінкі: антрапонімы, мікратапонімы і інш., якія маюць у сваёй аснове этнонім (ад грэч. ethnos – племя, народ, опута – імя), якія функцыянуюць у анамастычнай прасторы Жыткаўшчыны. Адэтнонімічныя ўтварэнні класіфікуюцца ў групы па іх семантычных прыкметах і па ступені іх распаўсюджвання на тэрыторыі пэўных населеных пунктаў.

**Onomastic space of the Zhitkovichi region
(based on the material of the historical and documentary chronicle book “Memory”)**

Key words: *onomastic units, anthroponym, ethnonym, microtoponym, presonym, gelonym, functioning, ethnonymic formations.*

*The article deals with onomastic units: anthroponyms, microtoponyms, etc., which are based on an ethnonym (from greek. *ethnos* – tribe, people, *onyma* – name), functioning in the onomastic space of the Zhitkovichi region. Ethnonymic formations are classified into groups according to their semantic features and the degree of their distribution on the territory of certain localities.*

Землі сучаснай Беларусі ў розныя гістарычныя часы ўваходзілі ў склад Вялікага Княства Літоўскага, Рэчы Паспалітай, Расійскай імперыі, буржуазнай Польшчы, Савецкага Саюза.

На працягу многіх стагоддзяў побач з беларусамі пражывалі рускія, палякі, яўрэі, літоўцы, украінцы, татары, латышы, немцы, чэхі, цыганы. Гэта, безумоўна, не магло не адбіцца на складзе лексікі беларускай мовы, у тым ліку і на складзе антрапанімаў і мікратапанімаў.

Анамастычныя адзінкі прыцягваюць заўжды ўвагу навукоўцаў і з’яўляюцца аб’ектам даследавання многіх прац.

Значны ўклад у распрацоўку анамастыкі ў цэлым і антрапаніміі ў прыватнасці ўнёс акадэмік М.В. Бірыла. Вынікі яго працы ў гэтым напрамку прадстаўлены ў шматлікіх публікацыях, у тым ліку некалькіх манаграфіях. Вучоны глыбока прааналізаваў этымалогію імён, утваральныя асновы і структуру сучасных беларускіх прозвішчаў, што ўзніклі на базе апелятыўнай лексікі і на аснове ўласных імён літоўскага і цюркскага паходжання; структуру мужчынскіх хрысціянскіх імён XVI–XVIII стст., імён, рэканструяваных па сучасных беларускіх прозвішчах. У яго працах паказаны асаблівасці адаптацыі кананічных імён у беларускай мове, дэталёва апісана словаўтваральная структура поўных афіцыйных, размоўных, эмацыянальна-ацэначных імён [2].

Даследаванні апошніх гадоў па антрапаніміі, яе прадметнай зоне, праблематыцы, метадалогіі звязаны з імем Г.М. Мезенка. У манаграфіі “Віцебшчына ва ўласных імёнах: мінулае і сучаснасць” Г.М. Мезенка, В.М. Ляшкewіч, Г.К. Семьянковай упершыню даследуецца сучасны стан і гістарычнае фарміраванне розных формул іменавання жыхароў Віцебшчыны XVI–XXI стст. [14, с. 2].

Вялікі ўклад у развіццё анамастыкі Палесся, у тым ліку і анамастычных адзінак – антрапанімаў, унёс Мазырскі прафесар В.В. Шур. У сваіх працах “З гісторыі ўласных імёнаў” (1993), “Беларускія ўласныя імёны” (1998), “Анамастычная лексіка ў мове беларускай мастацкай літаратуры” (2003), “Онім у мастацкім тэксце” (2006) навукоўца апісвае гісторыю беларускіх імён і прозвішчаў, падкрэслівае ўзаемадзеянне беларускіх і замежных прозвішчаў.

Ю.А. Гурская разгледзела прозвішчы адэтнанімічнага паходжання ў пісьмовых помніках Вялікага Княства Літоўскага, усталявала сувязі адэтнанімічных прозвішчаў з тапонімамі, вылучыла найбольш старажытныя этнонімы (*Русь, Літва, Гуды*) [5, 160].

У.А. Лякін зафіксаваў антрапанімы, што выяўлены ў мясцовых гаворках Усходняга Палесся, зрабіў іх аналіз, паказаў частотнасць і распаўсюджанасць гэтых анамастычных адзінак на даследуемай тэрыторыі [12].

Апошнім часам вялікая ўвага стала надавацца рэгіянальнаму матэрыялу. У прыватнасці, В.І. Рагаўцовым і С.Я. Кечык выдадзены “Анамастычны слоўнік Магілёўшчыны”, што ўключае і мянушкі [17].

Прафесар А.Ф. Рогалеў правёў гісторыяграфічны аналіз імён кіраўнікоў Гомеля, гомельскіх баяр і сялян. У сваіх навуковых працах аўтар раскрывае спецыфіку найменняў жыхароў Гомеля і гомельскіх вёсак у XVI–XVIII стст., разглядае станаўленне сучаснага прозвішчнага фонда ў рэгіёне, змяшчае спіс найбольш частотных мужчынскіх і жаночых уласных імён, падае іх этымалагічныя значэнні [19].

Варта адзначыць і серыю беларускіх кніг-хронік “Памяць”, якія змяшчаюць быгаты фактычны матэрыял, і даюць магчымасць зрабіць выбарку антрапонімаў і другіх анамастычных адзінак для далейшага даследавання.

Мэтай артыкула з’яўляецца выяўленне, фіксацыя і семантычна-этымалагічнае апісанне анамастычных адзінак (антрапонімаў, мікратапонімаў, прэсонімаў і інш.) з асновай-этнонімам, што бытуюць на тэрыторыі Жыткавіцкага раёна Гомельскай вобласці (на матэрыяле гістарычна-дакументальнай кнігі-хронікі “Памяць”).

Выбар рэгіёна абумоўлены тым, што Жыткаўшчына – самабытны, гістарычна багаты Палескі край, на тэрыторыі якога знаходзіцца адзін з найстаражытных гарадоў Беларусі – Тураў, у XII–XIII ст. – сталіца Тураўскага княства [15, 18]. На тэрыторыі Тураўшчыны, міжрэччы Прыпяць – Сцвіга, выяўлена вялікая колькасць гістарычных помнікаў, якія аставілі пасля сябе старажытныя людзі, што, безумоўна, спрыяла ўтварэнню шматлікіх мікратапанімічных і антрапанімічных назваў. Таксама на працягу стагоддзяў на Палескім краі адбываліся значныя гістарычныя падзеі (у лютым 1918 – акупацыя нямецкімі захопнікамі [15, 185], акупацыя белалаякамі да 1920 г., [15, 193], з 15 ліпеня 1920 г. – сацыялістычныя пераўтварэнні [15, 210], 1941–1945 гг. Вялікая Айчынная вайна. Усе гэтыя падзеі не прайшлі бяспследна і аказалі ўплыў на станаўленне сучаснага прозвішчнага фонда ў рэгіёне.

Так, напрыклад, у гаворках жыхароў Жыткаўшчыны выяўлены некаторыя мікратапонімы з асновай-этнонімам. У дадатаку да “Менскага епархіяльнага ведамства” за 1879 г. фіксуецца два адэтнанімічных мікратапоніма (*мікратапонімы* – уласныя назвы мелкіх геаграфічных аб’ектаў) *Турын Рог*, *Казакоўка* – дзве мясцовасці на паўднёва-заходняй частцы Турава. Згодна запісам тут татары ў 1521 г. і казакі ў 1648 г. мелі свае ваенныя станы [15, 148].

У анамастыконе Жыткавіцкага раёна зафіксаваны ўласныя назвы, што маюць у сваім складзе лексемы “*жыд/яўрэі*” – (яўрэі, ці жыды, ці габрэі – этнічная супольнасць, якая пражывае дысперсна ў многіх краінах свету, складаецца з субэтнічных груп, мае адзіную этнічную свядомасць і аб’яднана гістарычнай тоеснасцю са старажытнымі іўдзеямі). І.А. Гапоненка падкрэслівае варыянтнасць і паралелізм ужывання дадзенага этноніма, які мае дзве этнічныя формы: *яўрэі* (на рускі ўзор) і *жыд* (на польскі ўзор) [3, 239]. У вёсцы Дзякавічы бытуе легенда, што рэчка Глініца ўтварылася ад ракі *Жыткаўка*, раней *Жыдаўка*, назва якой узыходзіць ад назвы возера *Жыд*, або *Жыцкае возера*, *Князь-возера* (XVI–XVII ст.). *Лімнонім* (*лімнонімы* – уласныя назвы азёр) *Жыд* мае ў сваім складзе этнонім *жыд*. Жыхары сцвярджалі, што раней у возеры вадзілася шмат чырванapéрай, кашэрнай рыбы, якую ўжывалі ў ежу яўрэі, таму, відавочна, і возера называлася *Жыд* [15, 700]. У наваколлі вёскі Вятчынская Рудня зафіксавана яшчэ адна адэтнанімічная назва болота, гелонім (*гелонімы* – уласныя назвы балот, забалочаных участкаў) *За-жыддзе* – балота што размешчана за возерам *Жыд*, асновай з’яўляецца этнонім *жыд* [15, 246; 703]. Гістарычныя падзеі адлюстроўваюцца і ў загаловах кніг, газет, часопісаў. “*Бальшавікі Палесся*” – назва кнігі, у якой апісваецца жыццё ў Вільчы [15, 182]; назвы газет (*прэсонімы* – наву перыядычных выданняў) “*Палеская праўда*” – падпольная газета 1944 г. [15, 387]; “*Новае Палессе*” – раённая газета (1962 г. Жыткавіцкі р.) [15, 267].

Адзначаны назвы калгасаў (эргонімы – уласныя назвы прамысловых аб’ектаў): “*Новае Палессе*” (х. Паросля; х. Хвойка); “*Палескі партызан*” (в. Буда); “*Палескі гігант*” (в. Доўгая Дуброва) [15, 261]; “*Большавік Палесся*” (в. Поўчын) [15, 263]; “*Чырвонае Палессе*” (Ляхавіцкі с/с) [15, 273]; “*Палесдруж*” выдавецтва [15, 250]; “*Чырвонае Палессе*” рыбгас (Жыткавіцкі р. 1944 г.) [15, 635]; “*Чырвонапалескі*” – рыбгас (г. Тураў 1992 г.) [15, 639]. У аснове гэтых найменняў ляжыць этнонім-тапонім *Палессе*, паводле В.А. Жукевіча, Палессе – абагульненая назва, што ўжываецца для абазначэння паўднёвай часткі БССР [7, 300]. Некаторыя эргонімы маюць у сваім складзе аснову-тапонім Беларусь: “*Беларускі Камунар*” (в. Ляхавічы) [15, 261]; “*Ленінская Беларусь*” (в. Буйкавічы) [15, 261]; “*Савецкая Беларусь*” (в. Пагост; в. Азяраны) [15, 263]; “*Камунар Беларусі*” (Ляхавіцкі с/с) [15, 642]; “*Беларусь*” (Тураўскі р.) [15, 234].

Антрапонімы, што зафіксаваны метадам суцэльнай выбаркі з кнігі-хронікі “Памяць” Жыткавіцкага раёна, падзелены на лакальныя групы, у залежнасці ад асновы-этноніма, да якога яны ўзыходзяць. Паводле А.Ф. Рогалева, разглядаючы адзінкі такога тыпу, патрэбна ўлічваць усе фактары з’яўлення той, ці іншай назвы, так як некаторыя з іх могуць быць псеўда-адэтнанімічнымі. Так як з цягам часу з’яўляюцца новыя назвы, то яны могуць страціць першаснае значэнне. Таму, апісваючы паходжанне зафіксаваных антрапонімаў, мы будзем ўлічваць розныя крыніцы іх утварэння:

– *Герман А.А.* (в. Сукачы), *Герман М.*, *Герман С.* (в. Ленін), *Герман А.Ф.* 1921 г., *Герман Г.І.* 1893 г., *Герман Р.А.* 1933 г. (в. Перароў), *Герман К.І.* 1923 г. (в. Юркевічы), *Герман М.Р.* 1906 г. (в. Пагост) [15, 459; 461; 486; 532; 547]. Прозвішча *Герман* узыходзіць да нямецкага мужчынскага імя Герман (Hermann), якім часта называлі нямецкіх яўрэяў, імя якога было Гірш (Хірш). Хутчэй за ўсё, продка носьбіта гэтага прозвішча клікалі Герман. Першыя габрэйскія прозвішчы ў Германіі з’явіліся ў вялікіх габрэйскіх грамадах у канцы сярэдніх стагоддзяў. У тыя часы прозвішчы давалі вельмі нешматлікім габрэям, у асноўным, знаўцам Торы або вельмі багатым і вядомым людзям. Герман – імя, прынятае праваслаўнай і каталіцкай царквой, польск. *Негман* [2, 52];

– *Казак А.І.* 1899 г., *Казак М.Р.* 1887 г. (в. Хачэнь) [15, 311]; *Казак Ігнат* 1934 г. (г. Тураў) [15, 280]; *Казак А.М.* 1916 г., *Казак Е.М.* 1924 г., *Казак І.М.* 1918 г., *Казак К.К.* 1918 г., *Казак К.М.* 1925 г., *Казак Ц.І.* 1904 г. (в. Бярэжцы) [15, 611]; *Казак Г.А.* 1929 г., *Казак М.* 1880 г., *Казак Н.А.* 1924 г. (в. Перароў) [15, 487]; *Казакоў У.А.*, *Казачэнка М.І.* (в. Ельск) [15, 522]. У гісторыі ўсходнеславянскіх народаў вядомы запарожскія, данскія, кубанскія, уральскія, сібірскія і іншыя казакі (ТСБМ, II, 574). Казакі – спачатку былі вольнымі людзьмі з ліку ўцекачоў на ўскраіны Рускай дзяржавы прыгонных сялян. З XVIII ст. да 1917 г. казачства – ваеннае саслоўе, абавязанае несці ваенную службу ў Расійскай імперыі. Верагодна ад сярэднеазіяцкага казмак, бадзяцца, блукаць, як гайдук, гайдамакі, ад гайда; вайсковы абывацель, воін, які належыць да асаблівага саслоўя казакоў, лёгкага коннага войска, якая абавязана служыць па выкліку на сваіх конях, у сваёй вопратцы і ўзбраенні [6];

– *Кітаеў В.Я.* Загінуў у ваенныя гады на тэрыторыі Турава [15, 529]. Існуе некалькі тлумачэнняў паходжання прозвішча *Кітай* і яго варыянтаў. Яно бярэ свой пачатак, як лічаць некаторыя даследчыкі, ад метафарызаваных уласных імёнаў ці мянушак *Кітай* (Кітаец) [9, 199]. Паводле У.І. Даля, кітайка – “простая папяровая тканіна, зыходна мутна жоўтая, і вывезеная з Кітая”. У слоўніку М.М. Тупікава адзначаны прозвішчы і імёны *Васільій Кітай* (1475 г.), *Кітай Яковлевъ* (1550 г.), *Кітаец* (1555 г.), *Кітайко Епимаховъ* (1557 г.) і інш. [20, 180]. М.В. Бірыла выяўляе наступныя прозвішчы: *Кітай*, *Кітайко*, *Кітаец* і дае ім тлумачэнне кітай устар. бел. – “тонкае баваўнянае палатно” [2, 204];

– *Латышкевіч І.* [15, 167] – антрапонім, які ўзнік ад этнонімаў *латыш*, *латгал*. Паводле В.А. Жучкевіча, Латгалія / Латгале (латыш. Latgale; латг. Latgola) – гэта назва гістарычнай вобласці Усходняй Латвіі. Нашы продкі ў XI–XVIII стст. называлі “латыгаль” жыхароў Латгаліі або перасяленцаў з гэтай часткі Латвіі [7, 196];

– *Літвінка Макей* 1917 г. (г. Тураў) [15, 206]; *Літвіновіч А.І.* 1899 г. (Жыткавіцкі с.) [15, 301]; *Літвіновіч І.Р.* 1917 г. (в. Юркевічы) [15, 504]; *Літвіновіч Л.Ф.*, *Літвіновіч Н.* (в. Сукачы) [15, 457]; *Літвін Ф.Г.* 1909 г., *Літвін У.Ф.* 1920 г. (в. Кольна) [15, 606]; *Літвін І.П.* 1908 г., *Літвін І.П.* 1909 г. (г. Жыткавічы) [15, 577]; *Літвіненка Ц.А.* [15, 529]; *Літвінка І.С.* 1925 г., *Літвінка І.Я.* 1922 г. (в. Пагост) [15, 548]. Паводле гісторыка-этнаграфічных звестак, у даўніну этнонімам *літвін/ліцвін* называлі не жыхароў сённяшняй Літвы, а насельніцтва шматнацыянальнай дзяржавы Вялікага Княства Літоўскага, якое існавала з сярэдзіны XIII ст. па 1795 год на тэрыторыі сучасных Беларусі і Літвы, а таксама часткова Украіны, заходніх абласцей Расіі, Латвіі, Польшчы і Эстоніі;

– *Ляховец Самойл* 1896 г. (в. Дуброва) [15, 172]; *Ляшкевіч Платон* [15, 258]; *Ляшкевіч М.І.* [15, 313]; *Ляшкевіч С.Я.* 1917 г. (в. Беразіна) [15, 469]; *Ляшкевіч А.І.* 1908 г. (в. Яміца) [15, 610]; *Лахвіч К.В.* 1894 г., *Лахвіч Н.В.* 1882 г., *Лахвіч А.* 1908 г., *Лахвіч Я.* 1922 г., *Лахвіч Ф.П.* 1862 г., *Лахвіч Ф.* 1940 г., *Лахвіч П.І.* 1915 г., *Лахвіч У.* 1936 г., *Лахвіч С.* 1933 г. (в. Грабаў) [15, 485]; *Лахвіч А.Р.* 1910 г. (в. Беразінкі) [15, 597], *Лахвіч* (17 адз.), в. Грабаў [15, 598]. Як сцвярджаюць даследчыкі, этнонім *лях* ужываўся ўсходнімі славянамі ў двух значэннях “*паляк*” і “*каталік*”. Этнаантрапонім *Лях* і ўтвораны ад яго прозвішчы *Ляховіч*, *Ляшко*, *Ляшкевіч* і інш. атрымалі на тэрыторыі Беларусі значнае распаўсюджванне і засведчаны ўжо ў помніках XVI ст. сярод шляхты [4, 186–187];

– *Мазурчык Р.Ф.* (г. Брагін) [15, 522]. Мазурамі называлі выхадцаў з Мазоўшы (Мазуры) – паўночна-ўсходняй часткі Польшчы [1, 136]. Паводле Ю.А. Гурскай, этнонім *мазур* – “мазаўшанін, чалавек, што паходзіць з паўночнай Мазоўшы”, у значэнні прозвішча вядомы ўжо з 1425 г. Антрапонімы *Мазур*, *Мазурко*, *Мазуровіч* адзначаны сярод шляхты ў пачатку XVI ст. на суседняй з Гродзеншчынай тэрыторыі – Падляшшы: *Войтко Мазур*, *Станіслаў Мазуровіч*, і на тэрыторыі Жамойці: *Павел Мазурко* (1528 г.) [5, 187].

– *Маскаль* (5 чал.) в. Ленін [15, 463]; *Маскалец А.С.* 1903 г., *Маскалец М.Ф.* 1925 г., *Маскалец С.Ц.* 1914 г., *Маскалец Ф.А.* 1926 г. (в. Хачэнь) [15, 613]; *Маскаленка Д.К.* (г. Калінкавічы) [15, 522]; *Маскаленка І.К.* (в. Рычоў) [15, 527]; *Маскальчук Ф.Д.* 1919 г. (в. Вятчын) [15, 574]. Стылістычна маркіраваным з’яўляецца і этнонім *маскаль* → *рускі*. У Вялікім Княстве Літоўскім маскалямі называлі жыхароў Маскоўскай дзяржавы незалежна ад іх этнічнай прыналежнасці [7, 242]. У слоўніку У.І. Даля лексема *маскаль* мае значэнне “масквіч, рускі; салдат, вайсковец” [6]. У сучаснай украінскай і беларускай мовах гэты этнонім набыў экспрэсіўную афарбоўку і мае жартаўлівае, часцей негатыўнае адценне [8, 45];

– *Нямчэня* (32 адз.) растраліны ў 1941 г. (в. Ленін) [15, 447]; *Нямчэня* (4 адз.) растраліны ў 1941 г. (в. Новыя Мілевічы) [15, 484]; *Нямчэня В.Ф.* 1923 г. (в. Ленін) [15, 581], *Нямчэня В.М.* 1922 г. (в. Нова-Ленін) [15, 583]. Этымалогія некаторых прозвішчаў, што маюць аснову *немец* і вядомы ў беларускай антрапаніміі, як сцвярджае І.А. Гапоненка, можа мець рознае тлумачэнне: можа ўзыходзіць і да апелятыва *нямь* [3, 27]. У слоўніку М.М. Шанскага, *немец* – “невывразна, незразумела гаворачы чалавек на чужой, незразумелай мове” [23, 289]. На думку І.А. Каралёвай могуць таксама ўзыходзіць да этноніма *немец* [9, 201];

– *Татарчук В.І.* 1886 г. (в. Грэбень) [15, 309]; *Татарчук Р.С.* 1902 г., *Татарчук А.С.* 1906 г. (г. Жыткавічы) [15, 579]; *Татарчук С.І.* 1915 г., *Татарчук П.І.* 1920 г., *Татарчук У.В.* 1922 г. (в. Найда), *Татарчук Д.Д.* 1924 г., *Татарчук С.І.* 1915 г., *Татарчук У.В.* 1922 г.

(в. Млынок) [15, 607]. Б. Унбегаўн лічыць, што прозвішчы тыпу “*Татаринов, Татаринцев, Татаркин*” утвораны ад этноніма *татарын* і адносяць іх да антрапонімаў, што ўтвораны ад этнічных назваў [21, 108];

– *Турскі Ц.П.* 1904 г. (в. Азяраны) [15, 523]. Антрапонімы з асновай *тур* могуць быць утвораны рознымі шляхамі, ад этноніма *турак*, продкі якога маглі быць сапраўды этнічнымі туркамі, а некаторыя маглі метафарычна замацоўвацца за людзьмі, якія збеглі з турэцкага палону. І.А. Гапоненка падобныя адзінкі кваліфікуе як псеўдаэтнонімы [3, 28]. Пэўная частка такіх прозвішчаў, на думку В.П. Лемцюговай, у выніку своеасаблівай метафарызацыі, можа быць утворана ад агульных назоўнікаў *турак*, *турчак* са значэннем: “той, хто турчыць, упадабляецца турку, турчыку – упартаму, бесталковаму чалавеку” [11, 74]. А.Ф. Рогалеў лічыць, што частка прозвішчаў тыпу *Тур*, *Турок*, *Тураў*, *Туркоў* магла ўтварыцца ад імя далёкага продка, які меў язычніцкае імя *Тур*; вараг *Тур* – першы кананізаваны пакутнік на Русі; *Тур* – імя язычніцкага бога-грамавержца; *тур* – буйная дзікая жывёла. Вобраз *тура* мог знайсці адлюстраванне ў імені чалавека як сімвал сілы, магутнасці і ўлады [18, 127];

– *Чэркас* (94 адзінкі) [15, 300; 440; 441; 443; 444; 533; 569; 570; 572; 572; 574; 588; 737; 751; 755]. Старабеларускія пісьмовыя помнікі фіксуюць антрапонім *Чэркас* з XVI ст. (*Васко Чэркас* – 1528 г.). Ёсць сучасныя беларускія прозвішчы *Чаркас*, *Чаркасаў*, *Чэркас*. *Чаркасамі* называлі правабярэжных украінцаў, што жылі на правым беразе Дняпра [2, 447]. І.А. Каралёва таксама адзначае прозвішчы *Чэркасс*, *Чэркассов* на тэрыторыі суседняй з намі Смаленшчыны. На думку даследчыцы, яны ўзыходзяць ад этноніма “*Чэркасы* – так называлі XV – XVII ст. казакаў Падняпроўя, што жылі ў раёне горада *Чэркасы*” [9, 205].

– *Чэх М.С.* (Чарнігаўская вобл.) [15, 524]. В.А. Жучкевіч засведчыў назвы-этнонімы з асновай *чэх* у розных рэгіёнах Беларусі: айк. – *Чэхі* (Астр., Хойн.); *Чэ'хаўцы* / *Чэхаўцы'* (Іўеў., Лід.); *Чахаўшчы'на* / *Чахоўшчы'на* (Валож., Гродз.) [7, 403]. У Нараўлянскім раёне адзначаны айконім – пасёлак *Чэхі*, хутар *Чэхі* (зараз не існуе); *Чэхава Лучка* – луг (Ялоўшчына Гродз.) [10, 324]. *Чэхі* – асноўнае насельніцтва Чэхіі, заходнеславянскі народ, чэхамі называлі славян, якія пражывалі на тэрыторыі Багеміі, Маравіі і Сілезіі з VI ст.;

– *Швед К.Я.* 1899 г., *Швед М.Я.* 1912 г. (х. Доўгае) [15, 305]; *Швед Д.П.* 1909 г., *Швед Р.М.* 1925 г., *Швед К.А.* 1926 г., *Швед П.А.* 1913 г., *Швед Ф.А.* 1913 г., *Швед Ф.П.* 1914 г., *Швед А.М.* 1898 г., *Швед Т.М.* 1928 г., *Швед Д.С.* 1937 г., *Швед Т.М.* 1923 г. (в. Перароў) [15, 487]; *Швед З.В.* 1917 г., *Швед І.М.* 1918 г., *Швед М.П.* 1902 г., *Швед С.М.* 1922 г. (в. Буразь) [15, 565], *Швед Е.І.* (в. Поўчын) [15, 438]; *Швед А.А.* 1905 г., *Швед А.А.* 1912 г. (в. Хачэнь) [15, 613]. У слоўніку В.А. Жучкевіча айконім *Шве'ды* / *Шведы'* (Віл., Глуб., Слуц.) [7, 408]. На думку даследчыка, некаторыя гэтыя назвы другаснага паходжання і ўтвораны ад прозвішча-этноніма *Швед*.

Такім чынам, выяўлена ўсяго 184 антрапоніма з асновай-этнонімам. Сярод іх 94 адзінкі з асновай *чэркас*, 19 – *швед*, 16 – *лях* (*ляш/лах*), 14 – *казак*, 12 – *маскаль*, 12 – *літвін*, 9 – *татарчук*, 8 – *герман*, 4 – *нямчэня*, адзінкавыя фіксацыі – *мазур*, *турскі*, *чэх*, *латыш*, *кітай*. Адзначана 2 мікратапоніма з асновай *турак*, *казак*; 1 гелонім, 1 лімтонім з асновай-этнонімам *жыд*; 3 прэсоніма і 8 эргонімаў з асновай *палессе*; 6 эргонімаў з асновай-тапонімам Беларусь.

Літаратура

1. Аліферчык, Т.М. Тапанімія Заходняга Палесся ў этналінгвістычным аспекце: дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01 / Т.М. Аліферчык. – Мінск, 2010. – 175 с.
2. Бірыла, М.В. Беларуская антрапанімія. Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі / М.В. Бірыла. – Мінск: Навука і тэхніка, 1969. – 504 с.
3. Гапоненка, І.А. Лексіка беларуская літаратурнай мовы XIX – пачатку XX ст.: асаблівасці стаўлення і развіцця / І.А. Гапоненка. – Мінск: БДУ, 2012. – 307 с.

4. Гурская, Ю.А. Древние фамилии современного белорусского ареала на славянском и балтийском фоне: монография / Ю.А. Гурская. – Минск: Изд-во Белорус. гос. пед. ун-та, 2007. – 360 с.
5. Гурская, Ю.А. Фамилии отэтнотонимического происхождения на территории Великого Княжества Литовского / Ю.А. Гурская // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. – № 3. – 2010. – С. 160–165.
6. Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. [Электронный ресурс] / В.И. Даль: в 4 т. / авт.-сост. В.И. Даль. – 2-е изд. – СПб.: Типография М. О. Вольфа, 1880–1882. – Режим доступа: <http://slovardalja.net>. – Дата доступа: 02.11.17 г.
7. Жучкевич, В.А. Топонимика Белоруссии / В.А. Жучкевич. – Минск: Наука и техника, 1968. – 184 с.
8. Коваль, В.И. Москаль, кацап, хохол и бульбаш: экспрессивные этнонимы в восточнославянских языках / В.И. Коваль. Язык и социум: материалы IX Междунар. науч. конф., 3–4 декабря 2010 г., Минск: В 3 ч. Ч. 1 / редкол.: Л.Ф. Гербик (отв. ред.) – Минск: БГУ, 2011. – С.44–47.
9. Королева, И.А. Словарь фамилий Смоленского края / И. А. Королева. – Смоленск: СПГУ, 2006. – 368 с.
10. Ламака, В.М. Анамастычны слоўнік Гродзеншчыны: у 2 ч. / В.М. Ламака [і інш.]; пад рэд. П.У. Сцяцко. – Гродна: Выд-ва Гродзен. дзярж. ун-та, 2005. – 2 ч.
11. Лемцюгова, В.П. Тапонімы распавядаюць: навукова-папулярныя эцюды / В.П. Лемцюгова. – Минск: Літаратура і Искусство, 2008. – 416 с.
12. Лякин, В.А. Калиновы край в именах и названиях: историко-топонимический очерк / В.А. Лякин. – Минск: Колорград, 2016. – 136 с.
13. Мезенко, А.М. Белорусское Поозерье: культура – ономастика – социум: монография / А.М. Мезенко, Т.Ю. Васильева, Ю.М. Галковская, М.Л. Дорофеенко; под науч. ред. А. М. Мезенко. – Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2017. – 180 с.
14. Мезенка, Г.М. Віцебшчына ва ўласных імёнах і сучаснасць: Манаграфія / Г.М. Мезенка, В.М. Ляшкевіч, Г.К. Семянькова. – Віцебск: Выдавецтва УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2006. – 238 с.
15. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Жыткавіцкага р-на / рэд.-укл. В.Ф. Феранц; маст. Э.Э. Жакевіч. – Мінск: Ураджай, 1994. – 767 с.
16. Подольская, Н.В. Словарь русской ономастической терминологии: науч. изд. / Н.В. Подольская. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
17. Рагаўцоў, В.І. Анамастычны слоўнік Магілёўшчыны / В.І. Рагаўцоў, С.Я. Кечык. – Магілёў: МДУ імя А.А. Куляшова, 2000. – 168 с.
18. Рогалев, А.Ф. Этнотопонимия Беларуси (на фоне этнической истории) / А.Ф. Рогалев. – Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 1993. – 168 с.
19. Рогалев, А.Ф. От Гомеюка до Гомеля. Городская старина в фактах, именах, лицах: научно-популярное издание / А.Ф. Рогалев. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – Гомель: Барк, 2006. – 220 с.
20. Тупиков, Н.М. Словарь Древнерусских личных собственных имён / Н.М. Тупиков С.-Петербург, типография И.Н. Скороходова, 1903. – 862 с.
21. Унбегаун, Б.-О. Русские фамилии: перевод с англ. / Б.-О. Унбегаун. – М.: «Прогресс», 1989. – 448 с.
22. Филипсон, А. Черкесы, казаки и адыге / А. Филипсон // Русский вестник. – СПб., 1863. – Т. 48. – С. 11–12.
23. Шанский, Н.М. Краткий этимологический словарь русского языка / Н.М. Шанский, В.В. Иванов, Т.В. Шанская. – Пособие для учителя. изд. 2-е. – М., “Просвещение”, 1971. – 542 с.